

УДК 372.14

СИСТЕМА ВПРАВ НА ТЕКСТОВІЙ ОСНОВІ З ФОРМУВАННЯ ДИСКУРСИВНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ДОШКІЛЬНА ЛІНГВОДИДАКТИКА»

Омеляненко Алла, доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти, Бердянський державний педагогічний університет.

ORCID: 0000-0001-5214-1663

E-mail: alla.omelyanenko2017@gmail.com

У статті висвітлено питання формування дискурсивного мовлення майбутніх фахівців дошкільної освіти. На основі аналізу психолого-педагогічної, лінгвістичної та лінгводидактичної літератури автором з'ясовано, що досягнення сучасної дошкільної лінгводидактики повинні знати майбутні вихователі закладів дошкільної освіти і керуватися ними під час розробки технологій навчання дітей рідної мови. У запропонованій автором системі вправ з формування дискурсивного мовлення враховані такі критерії: мета вправ, типи вправ, орієнтовні види завдань.

Ключові слова: дискурс, дискурсивне мовлення, типи вправ, фахівці дошкільної освіти, дисципліна «Дошкільна лінгводидактика», комунікативна компетентність, комунікативні навички, розвиток мовлення, функціонально-сміслові типи мовлення.

SYSTEM OF TEXT-BASED EXERCISES FOR THE FORMATION OF DISCURSIVE SPEECH OF FUTURE PRESCHOOL EDUCATION SPECIALISTS DURING THE STUDY OF THE DISCIPLINE “PRESCHOOL LINGUODIDACTICS”

Omelianenko Alla, Associate Professor, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Preschool Education, Berdyansk State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0001-5214-1663

E-mail: alla.omelyanenko2017@gmail.com

The article discovers the issue of forming discursive speech of future preschool education specialists. The scientific substantiation of the concepts “discourse”, “discursive speech” is given. The author emphasizes the importance of communicative competence as an integral part of the general professional training of preschool teachers. The purpose of the article is to highlight the specifics of the application of a properly constructed system of exercises (analytical, constructive, and creative), and its relationship with the methods, techniques of teaching discursive speech of future educators while studying the discipline “Preschool Linguodidactics”.

Based on the analysis of psychological and pedagogical, linguistic and linguodidactic literature, the author found that the achievements of modern preschool linguodidactics, which actively develops an approach to teaching connected speech from the standpoint of categorical features of the text, theory of communicative activity and functional-semantic types of speech (description, story, reflection). The

future educators of preschool education should know these features, and should be guided by them, in the process of developing technologies for teaching children their native language. Linguistic scientists emphasize that exercises are an integral part of language learning, and note that people can get the right result from the development of connected speech, if they use a system of exercises (analytical, constructive, creative) as a necessary condition for producing description, speech, reflection.

In the system of exercises developed by the author for the formation of discursive speech of future educators, the educational goal was chosen. The system of exercises for the formation of discursive speech proposed by the author takes into account the following criteria: the purpose of exercises, types of exercises, indicative types of tasks.

The author sees the prospect of research in the use of the proposed system of exercises, as well as its further enrichment in content and supplementation by types of exercises, which will ensure the development of communication skills of preschool education specialists in working with discursive speech, will be a prerequisite for successful learning and professional growth.

Keywords: *discourse, discursive speech, types of exercises, preschool education specialists, discipline "Preschool Linguodidactics", communicative competence, communication skills, speech development, functional-semantic types of speech.*

Українське суспільство потребує громадян з високим рівнем національної свідомості, розвинутими духовними і моральними якостями, здатних ефективно розв'язувати різноманітні актуальні завдання. Саме таке соціальне замовлення виконує державна система вищої освіти, спрямована на формування мовної особистості, що вільно володіє всіма засобами мови в процесі мовленнєвої діяльності. Зміни в суспільній свідомості, реформування всіх ланок освіти підносять актуальність проблеми підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. Сьогодні надзвичайно важливо підготувати вихователя до формування дитини дошкільного віку як мовної особистості, до навчання її рідної мови в певній системі на основі особистісно орієнтованого, компетентнісного та когнітивно-комунікативного підходів.

У дітей дошкільного віку розвивається дискурсивне мовлення різного типу: їх навчають складати описи, розповіді, роздуми, переказувати казки. Майбутні вихователі закладів дошкільної освіти повинні знати основні лінгвістичні засади української мови й керуватися ними у процесі розробки технологій навчання дітей рідної мови. Навчальна дисципліна «Дошкільна лінгводидактика» – важлива складова загальної професійної підготовки педагога дошкільного фаху.

Сучасний вихователь має забезпечити якісне засвоєння дітьми дошкільного віку лінгвістичних знань, вироблення в них мовленнєвих умінь і навичок. У процесі формування дискурсивного мовлення майбутніх фахівців дошкільної освіти головна роль традиційно відводиться роботі над розвитком зв'язного мовлення, або – за сучасними лінгводидактичними працями – розвиток комунікативних умінь. У комунікативно спрямованому навчанні рідної мови одне з провідних місць посідає опанування дискурсивного мовленням.

Мовленнєве спілкування розглядається як дискурсивне мовлення, що стало об'єктом наукових шукань багатьох лінгвістів (Н. Аратюнова, Ф. Бацевич, К. Серажим, О. Сиротіна). Поняття дискурс тісно пов'язане з поняттям тексту. Для дошкільної лінгводидактики вони важливі тим, що забезпечують процес і результат спілкування. Проблему тексту активно досліджували лінгвісти, психолінгвісти і лінгводидакти І. Гальперін, М. Жовтобрюх, В. Мельничайко, О. Леонт'єв, Л. Лосєва, О. Москальська. У методиці навчання української мови виникла ідея навчання мови на текстовій основі (Т. Донченко, В. Мельничайко). Наукове тлумачення тексту і текстових понять дало

змогу усвідомити їхню сутність, функції і ту роль, яку вони виконують у лінгводидактиці, – забезпечують процес спілкування в різних сферах і мовленнєвих ситуаціях. Останнім часом поняття текст пов'язують із поняттям дискурс, дискурсивне мовлення. Студенту, майбутньому вихователю, конче потрібно усвідомити й засвоїти низку текстотворчих понять: висловлювання, зв'язне мовлення, тема, основна думка, мікротема, що давно побутують у методиці як професійні терміни, а також дискурс, дискурсивне мовлення, які уточнюють і доповнюють сутність спілкування.

Мета статті – висвітлити специфіку застосування правильно побудованої системи вправ (аналітичні, конструктивні, творчі) та її взаємозв'язок із методами, прийомами навчання дискурсивного мовлення майбутніх вихователів під час вивчення дисципліни «Дошкільна лінгводидактика».

Першим визначення дискурсу дав Є. Бенвеніст: «це будь яке висловлювання, що передбачає мовця і слухача та намір першого певним чином впливати на другого» [3, с. 23]. На комунікативній значущості у визначенні дискурсу акцентує увагу Ф. Бацевич: «дискурс – тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом «форм життя», залежних від тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів» [1, с. 138].

Лінгвістика розглядає дискурсивність як набір специфічних властивостей, які можуть бути притаманні писемному текстові чи усному мовленню. Дискурс не можна розглядати поза комунікативною ситуацією, у якій він здійснюється. Дискурсивний текст обов'язково містить, з одного боку, життєвий контекст, поза яким не буде зрозуміла й інтерпретована його тематична сторона, а з другого – неосмислені людиною, яка сприймає дискурс, ментальні установки й стереотипи, що уможливають сприймання смислу почутого чи прочитаного.

Науковці А. Богуш, Н. Гавриш трактують дискурс у його діяльнісному сенсі на тлі тих подій, що в ньому розвиваються, або як мовлення, розраховане на соціальний вплив. Дискурсивний підхід до вивчення мови виявив себе у лінгвістиці тексту і теорії мовленнєвих актів, тому у визначенні дискурсу з'являються нові аспекти. У реальному мовленнєвому спілкуванні носії мови використовують дискурси, а не тексти. Узагальнене сучасне розуміння дискурсу, на думку М. Пентилюк, можна сформулювати так: «дискурс – це зв'язний текст у сукупності з прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими чинниками, текст, узятий в аспекті тих подій, які в ньому відображені; це мовлення, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмах їхньої свідомості, когнітивних процесах» [6, с. 31].

Поняття дискурсу охоплює не тільки мовну систему, усі форми мовленнєвої діяльності, текст з усіма його різновидами, а й позамовні чинники, без яких неможливе будь-яке спілкування людей.

Лінгводидакти А. Богуш, Н. Гавриш, М. Пентилюк констатують, що мова є сукупністю різноманітних дискурсивних моделей, які використовуються в різних сферах людського спілкування, а мовлення реалізує ці моделі, отже, воно дискурсивне.

Дискурсивне мовлення має бути предметом вивчення «Дошкільної лінгводидактики», а методичне забезпечення цього процесу передбачає застосування нових технологій: інтерактивних методів і прийомів, ситуативних завдань, системи вправ для розвитку дискурсивного мовлення на текстовій основі.

З'ясуємо насамперед зміст поняття «вправа». Звернемося до словникових джерел. За Словником української мови – це: 1) «розвиток певних якостей, навичок постійною, систематичною роботою»; 2) «спеціальне завдання, що виконується для набуття певних навичок або закріплення наявних знань»; за Українським педагогічним словником – «повторне виконання дії з метою її засвоєння. У Словнику-довіднику з української лінгводидактики за редакцією М. Пентилюк читаємо: «Вправи – це послідовні дії та операції, що виконуються багаторазово для набуття необхідних практичних умінь та навичок» [6, с. 18].

Проблемі добору та класифікації вправ і відповідних методичних прийомів, спрямованих на формування комунікативно-мовленнєвих умінь, присвятили свої праці О. Глазова, С. Караман, В. Мельничайко, М. Пентилюк, М. Стельмахович. Визначені ними класифікації, що враховують психологічні, лінгвістичні, лінгводидактичні засади, мають стати основою для побудови спеціальної системи вправ з формування вміння дітей дошкільного віку складати опис, розповідь, роздум. Проводячи роботу з розвитку мовлення, вихователь закладу дошкільної освіти повинен врахувати як вплине та чи інша вправа на вдосконалення зв'язного мовлення дітей.

У розробленій нами системі вправ з формування дискурсивного мовлення майбутніх вихователів за показник було обрано навчальну мету. Відповідно до навчальної мети вправи поділялись на такі типи: аналітичні, конструктивні, творчі. Метою аналітичних вправ було формувати вміння у студентів розпізнавати різностильове дискурсивне мовлення, усвідомлювати його тематику, з'ясувати цілі спілкування та використані комунікантом мовні одиниці. Конструктивні вправи мали на меті удосконалювати мовленнєві вміння будувати висловлювання різних жанрів і типів, використовувати їх у власному мовленні, а творчі – удосконалювати комунікативні вміння і навички студентів, майбутніх вихователів, в усіх видах мовленнєвої діяльності. Так, на семінарському занятті з теми «Загальні питання методики розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку» варто застосовувати аналітичні вправи, що спрямовані на формування вміння студентів визначати тему, мету та завдання комунікації, удосконалення вміння розкривати сенс лінгвістичних понять, що використовуються в мовленні, визначати ознаки цього тексту, доповнювати та скорочувати його, редагувати, конструювати. Наведемо приклади таких вправ: 1) випишіть із лінгвістичного словника терміни «дискурс», «текст», «опис», «розповідь», «роздум». Поясніть їхнє значення; 2) дайте розгорнуте пояснення наукового поняття «ознаки тексту» за І. Гальперіним; 3) назвіть ознаки почутого (прочитаного) висловлювання; 4) прочитайте виразно текст. Проаналізуйте мовні засоби, що його характеризують. Уведіть, де треба, слова й словосполучення з метою підвищення науково-інформаційної насиченості; 5) прочитайте текст. Замість пропусків вставте відомі вам терміни; 6) прочитайте два висловлювання. Визначте тему кожного тексту, чи виражена вона в заголовку. На закріплення пропонуємо прочитати текст та визначити, який із трьох заголовків найбільше підходить до нього («Симпатичне цуценя», «Витівки Сірка», «Чому цуценя назвали Сірком?»). Зробимо

висновок, що тема висловлювання відображається в заголовку.

На важливості використання моделей в процесі навчання дітей дошкільного віку наголошувалося на лекції, а формування вміння використовувати різноманітні варіанти моделей опису, розповіді та роздуму відбувається на семінарському занятті. Поділяючи групу студентів на три команди, нагадуємо, що дослідники О. Ушакова, Н. Семенова, К. Крутій зазначають ефективність використання у роботі з дітьми дошкільного віку таких варіантів моделей: опис – це коло, поділене на три частини червоного, жовтого, зеленого кольору; розповідь – це потяг, у якому вагончики різного кольору; роздум – це знак питання із трьох кольорів. Кольорова гама в моделях стандартизована: початок – червоного кольору, середина – жовтого, а кінець – зеленого. Студенти слухають речення: «Вчора я була у лісі та бачила там зайця». Перша команда складає опис. Друга команда складає розповідь про те, що трапилось із зайцем далі, а третій команді пропонується скласти роздум про те, чому заєць такий полохливий. Вправи такого типу сприяли глибшому усвідомленню принципів поділу текстів за метою висловлювання. Дидактичним матеріалом до вправ на встановлення відповідності мети та змісту був не лише цілий текст, а й його частина чи одне речення, що відображає причинно-наслідкові зв'язки. Виконання аналітичних вправ супроводжується бесідами за змістом тексту, які добиралися з урахуванням доступності, зрозумілості, інформаційної значущості, навчально-виховної та праксеологічної мети.

Особливу увагу, на нашу думку, слід відводити конструктивним вправам, спрямованим на удосконалення вмінь майбутніх вихователів зіставляти й аналізувати дискурсивне мовлення, знаходити в ньому спільне й відмінне. До цього типу пропонуємо такі завдання: 1) порівняти висловлювання різних стилів, типів, жанрів; 2) проаналізувати мовні засоби висловлювання; 3) визначити спільні й відмінні ознаки текстів різних стилів, типів, жанрів; 4) проаналізувати власну відповідь; 5) оцінити повідомлення однокурсників щодо актуальності, комунікативної завантаженості та виховного спрямування.

Наприклад: пропонуємо студентам ігрову уявну за сюжетною картиною «На арені цирку». Андрійко був у цирку. Наступного дня він прийшов до дитячого садочка і діти почали розпитувати його про виставу: Ти бачив тигрів та левів? Які вони? – запитав Юрко. Чи перестрибували леви через обруч? Що вони ще робили? – поцікавилась Оля. Хтось із дітей задумався: Чому леви слухняно виконували накази дресирувальника? Студенти описували левів і тигрів, розповідали, що відбувалося на арені, намагалися пояснити, чому леви слухаються дресирувальника.

Виконання наступної вправи вимагало актуалізації знань, отриманих на лекції, на якій повідомлялося про погляди О. Нечаєвої, Г. Іваницької, О. Москальської, М. Пентилюк про те, що вся різноманітність змісту висловлювань може бути відображена в трьох аспектах: світ статичний, який сприймається предметно, одночасно; світ динамічний, який сприймається у русі та часі; світ у причинно-наслідкових зв'язках. У першому випадку висловлювання реалізується у формі опису, у другому – у формі розповіді, а в третьому – у формі роздуму. Зміст понять не складний та не викликає труднощів у студентів, але для формування вміння будувати правильні тексти типового значення ми використовуємо таблицю «Функціонально-сміслові типи мовлення», запропоновану О. Нечаєвою та Г. Іваницькою. Для роботи з таблицею

пропонуємо студентам різні варіанти текстів. Вправи такого типу сприяють розвитку культури спілкування майбутніх вихователів, виробляють уміння доречно будувати своє висловлювання відповідно до теми, стилю та жанру мовлення, розвивають логічне мислення студентів.

Вправи на переказування сприяли виробленню вміння самостійно будувати висловлювання зазначеного типу, оскільки, відтворюючи чужий текст в усній чи писемній формі, студенти під час активної комунікативної діяльності закріплювали знання про мовне оформлення висловлювання, його композицію, зміст.

У сучасній методичній науці лінгводидакти Н. Грипас, М. Плющ виділяють такі види переказів за обсягом відтворюваного матеріалу: докладний, стислий, вибірковий, творчий. Чергування їх під час формування вмінь і навичок будувати дискурси різних типів, за результатами наших спостережень, дає позитивні наслідки, адже кожен різновид переказу впливає на розвиток певної якості мислення та мовлення майбутніх вихователів. З метою закріплення уявлень студентів про структуру роздуму нами були підібрані твори, структура яких складалася із трьох частин (теза, доведення, висновок), наприклад, твори Д. Родарі: «Чому море солоне?», «Чому говорить папуга?», «Чому кури не літають?», «Чому в печі повинні бути сухі дрова?». Студенти використовували їх як зразок, завдяки якому створювали більш логічні, послідовні, зв'язні роздуми. Під час роботи над різними видами переказів обов'язково ми мали на увазі тип тексту. Навчаючи мовлення, ми вчимо складати не висловлювання взагалі, а дискурс певного функціонально-смыслового типу: опис, розповідь, роздум.

Виконання вправ конструктивного типу посідає належне місце у формуванні мовленнєвої компетентності: у студентів розвивається увага, пам'ять, повага до співрозмовника, удосконалюється вміння критично мислити, конструювати висловлювання певного стилю, типу, жанру мовлення відповідно до мети й ситуації спілкування. Запропоновані конструктивні вправи сприяють розвитку вмінь користуватися мовленням, на основі здобутих знань студенти вдосконалюють навички вести бесіду, виступати з власними висловлюваннями, реалізовувати поєднання теоретичних і практичних знань й умінь у процесі різноманітних мовленнєвих операцій, самостійно добрати й опрацювати літературу на запропоновану тему.

Для успішного розвитку дискурсивного мовлення важливим є застосування творчих вправ. Вони мають здебільшого дослідницький характер і передбачають роботу студентів з альтернативними варіантами: запропонувати, придумати, розв'язати проблемні, креативні ситуації лінгвістичного змісту. До цього типу вправ студентам пропонуються такі завдання: 1) скласти висловлювання за ігровою, уявною ситуацією; 2) скласти висловлювання за опорними словами; 3) скласти роздум за поданою тезою. Одне з основних завдань творчих вправ – визначити рівень засвоєння майбутніми вихователями лінгводидактичних дефініцій, що дозволяє активізувати когнітивні компоненти мовленнєвого розвитку. Це допомагало здобувачам вищої освіти активно сприймати, глибоко розуміти й ефективно продукувати власні висловлювання. Творчі вправи широко використовувалися на семінарському занятті за темою «Методика роботи з навчання дітей дошкільного віку складати роздуми».

На семінарських заняттях з курсу «Дошкільна лінгводидактика» відбувалося закріплення характерних особливостей роздуму, серед яких особливу увагу приділяли

лінгвістичним, психолого-педагогічним аспектам. Враховуючи те, що нез'ясованим фактом залишається нерозроблена універсальна класифікація, ми акцентували увагу студентів на найпоширеніших типах тексту-роздуму, серед яких: доведення, спростування, підтвердження, обґрунтування, пояснення, визначення, вільний роздум.

На семінарських заняттях студентам пропонували виконати такі завдання: розробити систему мовленнєвих, логічних вправ, словесних загадок, зробити добірку дидактичних мовленнєвих ігор для дітей різних вікових груп закладів дошкільної освіти, скласти конспекти занять із розвитку рідного мовлення, проаналізувати аудіозаписи дитячих висловлювань за різними темами спілкування. Творче використання слів маркерів, які спонукають студентів до створення виловлювань-роздумів, відбувалося у змодельованих нами ситуаціях-тренінгах «Порада», «Втіха», «Заперечення», «Співпраця»

У творчих вправах вихідні знання студентів про роздум закріплювалися, узагальнювалися в органічних взаємозв'язках. Також у вправах типу: до поданих тези та висновку дібрати доведення, до поданої тези дібрати доведення і висновок, за поданими тезою та доведенням дійти висновку, закріплювали знання студентів про структуру побудови роздуму та про засоби його наповнення. Наголошуємо, що такий поділ вправ на аналітичні, конструктивні, творчі має умовний характер. На нашу думку, на послідовних етапах розвитку дискурсивного мовлення студентів вправи доповнюють одна одну, підсилюють, утворюючи собою систему завдань.

Запропонована система вправ сприятиме розвитку вміння студентів складати роздум із врахуванням лінгводидактичних постулатів про зв'язне мовлення та порівняльній характеристиці роздуму з описом та розповіддю. Розвиток уміння студентів усвідомлено визначати мету мовлення, планувати мовленнєвий результат, мотивовано відбирати мовні засоби відбувався у процесі практичних занять з дисципліни «Дошкільна лінгводидактика». Запропонована система вправ сприяла якісному зростанню уваги студентів до композиційної структури роздуму, відбору виразних засобів мовлення, доцільному вибору вдалих синтаксичних конструкцій в реченні, тексті, ситуації спілкування.

Позитивним результатом системи вправ стають оформлені у процесі роботи з дискурсивним мовленням такі уміння та навички: вироблення у студентів мовного чуття, уміння стилістично диференціювати види та типи зв'язного мовлення, вдумливо вибирати мовні й мовленнєві засоби для продукування висловлювання, досконало створювати власні тексти, аргументовано доводити свою позицію, переконувати співрозмовників, дотримуватися мети і завдань спілкування, прогнозувати його підсумковий результат.

Використання запропонованої системи вправ, а також збагаченої за змістом та доповненої за типами на перспективу забезпечить, на нашу думку, розвиток комунікативних умінь і навичок студентів у роботі з дискурсивним мовленням, що стане не лише чинником позитивного результату навчальної діяльності, а й підвищення рівня педагогічної майстерності майбутніх вихователів.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у розробці системи практичних занять з формування дискурсивного мовлення майбутніх фахівців дошкільної освіти у процесі магістерської підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К.: Академія, 2004. 342 с.
2. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія. Київ: Слово, 2019. 376 с.
3. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник. Київ: Слово, 2019. 704 с.
4. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: підручник / ред. М. І. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2009. 118 с.
5. Омеляненко А. В. Навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді-роздуми: монографія. Донецьк: Юго-Восток, 2009. 196 с.
6. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. / ред. М. І. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2003. 149 с.

REFERENCES

1. Batsevych F. S. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky*. K.: Akademiia [in Ukrainian].
2. Bohush A. M. (2019). *Movlennievuyi rozvytok ditei vid narodzhennia do 7 rokiv*. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
3. Bohush A. M., Havrysh N. V. (2019). *Doshkilna linhvodydaktyka: teoriia i metodyka navchannia ditei ridnoi movy v doshkilnykh navchalnykh zakladakh*. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
4. Pentyliuk M. I. (2009). *Metodyka navchannia ukrainskoi movy v serednikh osvithnikh zakladakh*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
5. Omelianenko A. V. (2009). *Navchannia ditei starshoho doshkilnoho viku skladaty rozpovidi-rozdumy*. Donetsk: Yugo-Vostok [in Ukrainian].
6. Pentyliuk M. I. (2003). *Slovyk-dovidnyk z ukrainskoi linhvodydaktyky*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].